

Föreskrift och eftertanke
Att skriva riktlinjer för
Svenska Vitterhetssamfundets utgivning

Anförande vid Svenska Vitterhetssamfundets
årsmöte den 25 maj 2006

av

Paula Henrikson

© Paula Henrikson
Utgiven av Svenska Vitterhetssamfundet
c/o Svenska Akademiens Nobelbibliotek
Box 2118
103 13 Stockholm

ISBN 91-7230-130-9

Stockholms Lito-Teknik
Lidingö 2006

Svenska Vitterhetssamfundet kan om två år fira sitt hundraårsjubileum. Det är en vital nittioåttåring som inväntar detta kalas, en nittioåttåring som har stordåd bakom sig och utmaningar att ta sig an. Det är också en nittioåttåring som under sin levnad har sett den ena föreställningen om textutgivningens nytta och nödvändighet avlösa den andra. Jag ska i mitt föredrag presentera de nya riktlinjer för samfundets verksamhet som jag fått styrelsens förtroende att utforma, och som nu föreligger i en preliminär version.¹ Som bakgrund för denna presentation vill jag göra en historisk tillbakablick över den vetenskapliga textutgivningens ställning under det gångna seklet.

Det upprop som ledde till att Svenska Vitterhetssamfundet bildades 1907 inleds med elokvent förvissning: ”Hvilken betydelse ett folks litteratur äger för dess kultur och för dess nationalmedvetande behöfver knappast framhållas. I litteraturen äger folket en af sina dyrbaraste skatter, hvars rätta vård bör vara en nationalangelägenhet, vare sig det gäller forntid eller nutid.”² Vädjandet till nationalmedvetandet och nationalangelägenheten är förstas tidstypiskt, och det är också ett faktum att Vitterhetssamfundet bara är ett i raden av litterära sällskap som bildas under åren kring sekelskiftet 1900 – vi kan också tänka på Svenska Litteratursällskapet 1880, Svenska litteratursällskapet i Finland 1885 och Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 1911. (Svenska Fornskriftsällskapet grundades däremot redan 1843.)

I programmet beskrivs samfundets ändamål att utge ”fullt pålitliga, lätt tillgängliga och med förklaringar försedda upplagor, hvilka erbjuda tillfälle för både forskaren och den bildningsintres-

serade öfver hufvud att lära känna en författares alstring i dess verkliga gestalt och omfattning samt i den belysning, som på vetenskapens nuvarande ståndpunkt kan ges däråt”. Tron på betydelsen av ett sådant utgivningsföretag är minst sagt vittsyftande. Det ska vara till nytta inte bara för forskningen, lovar man, utan dessutom för universiteten, skolundervisningen och den allmänna bildningen och dessutom till ”välbehöfligt föredöme för utgifvande af nutida författare”.³ Utgåvorna ska innehålla, säger uppropet vidare, ”text, kritiskt behandlad och så vidt möjligt fullständig, försedd med vederbörliga *textvarianter*, samt med alla för innehållets eller formens förklaring behöfliga *anmärkningar* af historisk och språklig art”. I den första paragrafen i de stadgar som formulerades år 1907 har detta kokats ned till att samfundets uppgift är att ”utgifva klassiska svenska författares verk i vetenskapligt tillfredsställande upplagor”.⁴

Bakom dessa önskemål om vetenskapliga, vederhäftiga utgåvor finns editionsvetenskapens explosiva expansion under 1800-talet. Denna utveckling dominerades av den historisk-kritiska utgåvan och vilade på uppfattningen om editionen som en värderingsfri forskningsuppgift, bestående dels i etableringen av en korrekt text, dels i dokumentation av texthistorien. Den historisk-kritiska utgåvan hade sin teoretiska förutsättning i 1800-talshistorismen, som brukar förknippas med objektivitetssträvan, källkritik och positivism. Ambitionen var att undersöka hur det egentligen förhöll sig, ”wie es eigentlich gewesen”, som Leopold von Rankes berömda ord lyder. För att komma åt tingens sanna natur måste forskaren närma sig historien fördomsfritt och se bort från sina egna värderingar. Vetenskaplig textutgivning blev en självklar utgångspunkt för var och en som ville uppsöka den lokala, oförvanskade sanningen, som genom samvetsgrann textutgivning kunde räddas undan forskarnas fördomar.⁵

När Vitterhetssamfundets första utgåvor började ges ut kan man också på flera punkter ana att den tyska traditionen har varit betydelsefull. Fullständighetsprincipen blev utgångspunkten för samfundets utgivning. Det innebar att författarens samtliga arbeten helst borde omfattas av utgivningen – dock hissade moralpolisen

röd flagg för bland annat vissa av Leopolds och Lucidors dikter. Censuren motiverades med samfundets stora tillslutning, vilket visar att den uttalat vetenskapliga ambitionen inte stod i vägen för den breda syftning som uppropet beskrev.

Uteslutningar medgavs alltså av anständighetsskäl, och dessutom av utrymmesskäl. Därtill anförs estetiska skäl: ”Det torde jämväl blifva nödigt att utesluta en del för de allra flesta läsare värdelösa saker, på det att icke det oväsentliga må stå i vägen för det väsentliga[.]”⁶ Vidare gäller *Ausgabe letzter Hand*-principen som ”allmän regel” – alla författarens ändringar under hans eller hennes livstid borde alltså i princip tas tillvara i utgåvan. Vissa undantag från denna regel medges emellertid, och man konstaterar också att fall av ”genomgående omarbetning” kan göra det ”nödvändigt att aftrycka hela eller större delen af de olika texterna”, d.v.s. en form av versionering. Den valda texten ska följas ”bokstafstroget” (kommatering och typografi anses dock mindre viktigt), den ska rätta ”uppenbara skrif- och tryckfel” men också anmärka detta, och den ska meddela ”alla (eller alla viktiga) varianter efter tryck och handskrifter” (hur de ”viktiga” låter sig urskiljas utreds dock inte närmare), samt utförliga kommentarer.⁷

Dessa principer formuleras i ett tresidigt PM från 1913, som utgör samfundets första försök att kodifiera sina grundsatser. Den tresidiga promemorian författades av Otto Sylwan, ordförande i samfundets redaktionsgrupp, och kan betraktas som det första embryot till den 105-sidiga skrift som vi håller i handen idag. Sylwans utkast omarbetades, tydligen i flera omgångar, och framför allt efter synpunkter från Ruben G:son Berg. I den omarbetade versionen har fullständighetsprincipen blivit mer uttryckligt och utförligt formulerad. Principen att utesluta vad man kallar ”enstaka grovt oanständiga dikter av ytterst ringa estetiskt värde” är samtidigt tydligare motiverad och avgränsad, rimligen för att stävja en alltför lättsinnig tillämpning.⁸ Också i andra avseenden föreligger spår av genomarbetning – det gäller t.ex. kraven på en i förväg utarbetad och redaktionsnämnden tillställd plan för utgåvan, liksom kommentarens innehåll. Det konstateras också att avvikelser från principen om *Ausgabe letzter Hand* bara medges ”[u]ndan-

tagsvis”, samtidigt som exempel på sådana undantag ges.⁹

I den äldsta versionen av Sylwans PM uppges att det ska tryckas i nästa häfte av samfundets *Meddelanden*. Där kom det dock aldrig att hamna. Sylwan antyder de ändrade planerna i ett handskrivet brev, som riktades till samfundets sekreterare Carl Grönblad, och till vilket promemorian i dess omarbetade version bifogades. I detta brev refererar Sylwan G:son Bergs mening att promemorian nu kunde sändas till sättning. ”Men om jag minns rätt”, skriver Sylwan, ”så var styrelsen över huvud icke benägen för att trycka någon sådan P.M., utan ville låta den blott tillkomma utgivarne?”¹⁰ Grunderna till ett sådant beslut kan vi bara spekulera i – kanske betraktade man dessa riktlinjer som ett internt arbetsmaterial, som inga utanför utgivarnas snäva krets kunde äga intresse i. Man kan också beklaga det. Utgivningsverksamhetens tidiga teoretisering hade säkerligen vunnit på om Vitterhetssamfundets första grundsatser hade blivit mer allmänt bekanta.

Det 1900-tal som har varit Vitterhetssamfundets arena har också varit de kritiska utgåvornas framgångssaga, både i Sverige och internationellt. Under detta sekel erövrade editionsfilologin en auktoritativ ställning i vetenskapssamhället, och kom att betraktas som ett nödvändigt fundament för vederhäftig forskning. Samtidigt var det en motsägelsefull auktoritet, som förenades med den traditionella bilden av editionsfilologin som de högre vetenskapernas ”tjänsteflicka”, *ancilla*. Denna paradoxala roll som samtidigt oumbärlig och underordnad, aktad och föraktad, blev alltmer radikal under den första hälften av 1900-talet.

Modernismen utgjorde en starkt kanonskapande rörelse, och har därigenom spelat en stor roll för editionsfilologins utveckling. Modernismens författare och kritiker har, i likhet med romantikerna före dem, givit upphov till genomgripande omvärderingar i frågan om vilka författare som bör betraktas som våra klassiker och som därför vore värda en kritisk utgåva. Dessutom stod den modernistiska litteratursynen i förbindelse med nykritisk teori, som helst befattade sig med en stabil litterär text utan störningar. Synen på litteraturen som enigmatiskt föremål för tolkning skapade akut behov av tillförlitliga texter, men reducerade samtidigt intresset för

deras historiska kontexter. Det gjorde textkritikens uppgift motsägelsefull. Å ena sidan skulle dess resultat, den etablerade texten, garantera tolkningens vederhäftighet. Å andra sidan misskrediterades just de historiserande metoder som producerade denna etablerade text.

Det är sannolikt i detta paradoxala sakförhållande som vi har att söka editionsfilologins dubbla status i modern vetenskapsyn, å ena sidan den auktoritativa utgångspunkten för förutslättningslös forskning, å andra sidan trivialt hantverk. Det var vid den här tidpunkten som Wellek och Warren kallade textkritiken för "[f]örberedande arbete", vars vikt "inte [bör] överskattas", eftersom den "bara är en inledning till den egentliga uppgiften".¹¹ I den beryktade parodiska volymen *The Pooch Perplex*, som Frederick Crews gav ut 1963, tar textkritikern ut sin ljuva hämnd. Sist i den fingerade antologin, efter en lång serie lika subtila som spetsfundiga Nalle Puh-uppsatser, återfinns inlägget "Prolegomena to Any Future Study of *Winnie-the-Pooch*". Alla håller ju med om att tolkningen inte kan ta vid förrän texten är definitivt etablerad, konstaterar den fiktive professor Smedley Force – sannolikt formad med den brittiske textkritikern Fredson Bowers som förebild. Eftersom professor Force nu har funnit vissa outredda crux i Puh-texten – till exempel är det oklart vem som har stavat fel till "HUNNY" på Puhs honungsburkar (Puh själv är ju analfabet) – föreslår han nu ett tjugouårigt moratorium för all Puh-forskning i väntan på det uttömmande klargörandet av textläget.¹² 1–0 till tjänsteflickan.

Sten Malmströms *Om utgivning av nysvensk skönlitteratur i vetenskaplig kommenterad utgåva* kom för jämnt fyrtio år sedan (maj 1965) och avlöste Sylwans riktlinjer som styrande för Vitterhets-samfundets utgivning. Denna skrift har med sitt större omfång helt andra möjligheter att gå på djupet med utgivandets vedermödor, och den markerat vetenskapliga stringensen är också framträdande i jämförelse med föregångaren. Upprepade gånger framhåller Malmström att litterär smak inte har med vetenskaplig utgivning att göra. Samtidigt konstaterar han att bara verk som med absolut säkerhet är skrivna av den aktuella författaren kan beredas plats i utgåvan – inte sådana som attribuerats på lösare sannolikhets-

grunder. Att utesluta oanständigheter eller estetiskt diskutabla alster är inte möjligt för Malmström, inte heller emendationer på lösliga grunder.

Malmströms framställning utgår i stor omfattning från ett antal aktuella, omdebatterade utgivningsproblem, som Stagnelius' samlade verk och Strindbergs *Hemsöborna*. Det stora utrymme som Malmström ger exempelaterialet bidrar till att relativisera de generella principer han samtidigt uppställer. Principen att originalens interpunktion ska bevaras justeras till exempel gradvis av först ett exempel på att meningsförstörande interpunktion bör emenderas, sedan ett exempel på hur utgivaren bör ”*förtydliga författarens uppenbara intentioner*” (med vilket avses ett slags restriktiv normalisering), och slutligen ett exempel på att ”slavisk” (diplomatarisk) trohet mot handskriftens skrivsätt i vissa typer av utgåvor ändå har sitt berättigande. Den generella principen kompletteras därför av slutsatsen, att ”[g]raden av originaltrohet i textavdelningen beror i någon mån på utgåvans syfte”.¹³ På så vis låter Malmström genomgående praktiken korrigera teorin. Den konkretion som det rika exempelaterialet innebär riskerar visserligen att stå i vägen för den praktiserande utgivarens behov av generella hållpunkter, men demonstrerar samtidigt Malmströms lyhördhet för materialets primära ställning i textkritiken.

Vad har då hänt med editionsfilologin efter Malmström? Poststrukturalism och dekonstruktion har fäst intresset vid texters instabilitet och polyfoni, och därmed faktiskt bildat en motsägelsefull allians med textkritiken, som med empiriska utgångspunkter alltid har demonstrerat just detta – och givit oss redskap för att handskas med denna instabilitet. Samtidigt lever vi i en värld som är mer textbaserad än någonsin, och en del hävdar att vi därmed också har rört oss in i en postkritisk era. De kritiska utgåvorna kännetecknade en äldre tid, då utgivarens auktoritet var oanfrätt; i hypertextens värld är varje läsare sin egen utgivare. Därför kan utgivarens mål inte längre vara att etablera en rekommenderad lästext. I stället bör han eller hon nöja sig med att sammanställa råmaterialet för en gör-det-självt-gåva, där varje läsare efter varierande kompetens och humör kan välja fritt mellan varianter och

versioner. Att som utgivare förorda en text framför en annan är, har man menat, helt enkelt föråldrat – eller till och med auktoritärt och maktfullkomligt.

Jag tror att detta är en felsyn. Utgåvans uppgift är inte i första hand arkivets – den uppgiften förvaltas numera bättre av elektroniska textbaser, som kan göra handskrifter och tryck tillgängliga på ett effektivt, pedagogiskt och samtidigt ekonomiskt sätt. Snarare utgör den vetenskapliga utgåvan en arena för textuell forskning. Den är en utmärkt och välfungerande form för att redovisa studier kring texters tillkomst, trädning och transformation, och ger på så vis ett mervärde som inget textarkiv förmår. Den rekommenderade lästexten utgör en vetenskaplig och historiskt underbyggd hypotes, och fungerar samtidigt som ett led i verkets fortlöpande trädning.

I Vitterhetssamfundets begynnelse fanns nationalmedvetandet, vården av nationens skatter. Vid seklets mitt var ambitionen att till de tolkande litteraturvetarna leverera ”the well wrought urn”, den litterära texten utan störningar eller varians.¹⁴ Inte heller idag är editionsfilologens val och ingrepp neutrala eller befinner sig bortom teorin. Om man ska ställa dagens riktlinjer mot deras äldre föregångare tror jag att en viktig skiljelinje går just i det teoretiska perspektivet på textkritiken. Det är på intet sätt så att äldre tiders editionsfilologer saknade ett teoretiskt perspektiv som vi numera besitter – en sådan tes motbevisas utan vidare om vi till exempel synar de debatter som Fredrik Bööks Stagneliusutgåva från 1910-talet gav upphov till. Från Vitterhetssamfundets tidigaste år har vi där exempel på en offentlig och initierad diskussion av grundtextval och etableringsprinciper som vi bara kan drömma om idag, då editionsfilologin har flyttat från litteraturvetenskapens centrum ut i dess periferi.¹⁵ Däremot kännetecknas våra vetenskaper numera av en teoretisk pluralism som också måste påverka editionsfilologin. Teorin kan inte längre tas för given, utan måste göras explicit av varje utgivare.

De nyskrivna riktlinjerna, som jag ska ägna återstoden av det här föredraget åt att presentera, är med andra ord inte till för att tvinga in alla Vitterhetssamfundets redaktörer i en enda editions-teoretisk fålla. De utgör inte en manual som kan avhända redaktö-

ren ansvaret, utan bör snarare fungera som incitament för en stegrad metodologisk reflexion. Avsikten är närmast att teckna ramarna för den mångfald av tänkbara teoretiska ställningstaganden som är möjliga inom ramen för Vitterhetssamfundets utgivning.

Utgångspunkten är alltså en pluralistisk grundsyn, som inte vill premiera en teoretisk modell framför en annan, utan snarare uppställa dem vid sidan av varandra som tänkbara alternativ, vilka i sin tur får olika konsekvenser. Det är enligt min mening också den enda tänkbara vägen för en rik och mångsidig utgivningsinstitution som Vitterhetssamfundet, där en mängd slags verk och texter från skilda tider ges ut i olika typer av utgåvor. Dagens riktlinjer bygger på den praxis som har utvecklats under de senaste decennierna och rör sig därför mellan det normativa och det deskriptiva perspektivet. De kan omöjligen täcka alla de praktiska situationer som en utgivare i Vitterhetssamfundet kan komma att konfrontera, men de bör fungera som en utgångspunkt för genomtänkta och välgrundade ställningstaganden.

Den viktigaste och mest frekvent återkommande uppmaningen i de nya riktlinjerna är därför, att en utgivare bör redogöra för sina beslut, och argumentera för att just dessa beslut var de klokaste i den givna situationen. Det låter och är kanske simpelt, men erfarenheten visar att detta inte kan sägas nog eftertryckligt. En sådan princip, om den tillämpas väl, är inte bara uttryck för vetenskaplig hederlighet, utan är i sin enkelhet också det bästa incitamentet för en teoretisering av editionsvetenskapen. Det kan till exempel handla om valet att hämta sin grundtext ur den ena avskriften i stället för den andra, valet att ersätta "w" i frakturtryckt text med "v" i utgåvan, valet att behålla "w" i frakturtryckt text i utgåvan, valet att rätta ett fel eller lösa upp en förkortning, valet att omge upplösningen av en förkortning med klamrar, valet att etablera den ena pressvarianten i stället för den andra, valet att ersätta spärrad stil med kursiv – listan på de möjliga ställningstaganden en editionsfilolog ställs inför kan göras nästan hur lång som helst. Genom att på ett explicit sätt ange skäl för dessa små och stora val skapar utgivaren fundamentet för en teoretisk genomlysning av sin verksamhet, en teori som inte fungerar som en exklusiv utbyggnad

på editionens tak, utan som utgör själva grundstenarna för hela dess konstruktion. Det handlar, kort sagt, om att grunda teorin i praxis – och motsatt, om att grunda praxis i en genomtänkt teori.

Bland de strömningar som har präglat de nya riktlinjerna vill jag gärna framhålla den sociologiskt influerade editionsteorin, sådan den har tagit sig uttryck i både anglosaxisk och tysk vetenskap. Synen på texter som sociala produkter får konsekvenser för hur man kan resonera kring begrepp som författarintention, originalitet och autenticitet, och konkret påverkar den till exempel valet av grundtext. Både hos Sylwan och hos Malmström rekommenderas alltså *Ausgabe letzter Hand* som den allmänna regeln för samfundets utgivning (även om undantag medges). Principen att för textetableringen välja författarens sista version av ett verk underförstår tanken att författarintentionen är en och odelad. Om författaren arbetar om sitt verk efter det första offentliggörandet är det alltså en och samma författarintention som är verksam, och alltså bör dessa ändringar tas tillvara i utgåvan.

Samfundets sekreterare Barbro Ståhle Sjönell konstaterade i ett föredrag 1998 att principen om *Ausgabe letzter Hand* inte har efterlevts särskilt troget i samfundets utgivning, och att den också kan behöva revideras som allmän grundsats.¹⁶ Så har nu skett – som flexibel och vägledande grundregel anförs i de nya riktlinjerna att den först tryckta editionen, som den har förberetts inför mötet med en publik, ofta tillhandahåller den bästa grundtexten. Det är ofta i denna version som verket har utövat störst påverkan på sin samtid. Men överordnat den grundregeln sägs framför allt att valet i första hand måste styras av dels materialets karaktär, dels utgåvans syfte. Bakom denna flexibla hållning ligger synen på författarintentionen som kontextberoende och variabel. Varje version och varje offentliggörande av ett verk måste betraktas utifrån sina specifika och tidsbundna villkor, och beroende på vad utgivaren – och i nästa led användaren – är ute efter, kan olika val förefalla lämpliga.

Vitterhetssamfundets utgåvor är huvudsakligen författarskapsutgåvor, där författaren – vanligen ett helt författarskap – är det fokus som materialet betraktas genom. Det är utifrån detta perspektiv som riktlinjerna framför allt är skrivna. Men de öppnar

också för möjligheten att ge ut andra typer av utgåvor, där annat än författaren står i utgåvans fokus. Till exempel kan man tänka sig kodexutgåvor av enskilda avskriftssamlingar, där utgivaren mindre riktar sitt intresse mot upphovsmännen till de enskilda verken än mot handskriftens (dokumentets) egen historia, kontext och användning. En numera sällan använd serie är också Vitterhetssamfundets faksimilserie. Den bör förstås inte brukas av lättja – för att utgivaren inte ids etablera en kritisk text – men gör det möjligt att i första hand ställa den historiska texten och dess tidsbetingade form i fokus, medan författaren själv träder i bakgrunden (eller författarna, som det varit tal om i de antologier som hittills har utkommit i faksimilserien).

Både faksimilutgåvor och kodexutgåvor utgår från en historiserande syn på litteraturens väsen. Besläktade tendenser har i editionsteorin tagit sig uttryck bland annat i en riktning som New Philology, och inte minst i den analytiska bibliografien, som har varit och är ett viktigt redskap vid utgivningen av Almqvists *Samlade Verk*. Det är framför allt erfarenheterna från denna utgåva som ligger bakom att den bibliografiska beskrivningen för första gången lyfts fram i Vitterhetssamfundets anvisningar. I Sylwans riktlinjer efterfrågas varken manuskriptbeskrivning eller bibliografisk beskrivning. Malmström är relativt utförlig i fråga om manuskriptbeskrivningen, exemplifierad med hjälp av en Birger Sjöberg-dikt – däremot existerar för honom inte något behov att beskriva tryckta böcker.¹⁷ Numera vet vi, inte minst genom Per Ridderstads förtjänst,¹⁸ att böcker ingalunda är så stabila fysiska föremål som man många gånger har föreställt sig. För att fastställa grundtexten när denna hämtas från en tryckt bok krävs ofta en omfattande inventering – om det har uppstått varianter under tryckprocessens gång är dessa i regel spridda över flera exemplar, som måste uppspåras och beskrivas. Dessutom har vi numera skärpt blicken för böckers icke lingvistiska signaler. Fenomen som format, typografi och illustrationer tillhör litteraturens semiotiska uttrycksmedel och bör också beskrivas i utgåvan.

Detta är bara ett par exempel på hur de nya riktlinjerna har flyttat positionerna i jämförelse med de tidigare. Jag vill också

lägga till att ett nytt inslag, lika våghalsigt som det i bästa fall kan bli brukbart, är ett term- och begreppsregister, som avslutar skriften. Detta samlar dryga hundratalet editionsfilologiska begrepp som har försetts med korta, pragmatiska förklaringar. Avsikten med ett sådant register kan inte vara att det ska bli uttömmande eller lexikografiskt vattentätt – det finns få områden inom editionsfilologin som kan utlösa häftigare kontroverser än definitionen av dess grundläggande begrepp. Däremot är förhoppningen att det ska fungera som ett redskap för nya redaktörer, som har svårt att orientera sig i editionsfilologins djungel av specialtermer. Ambitionen är också att föreslå funktionella termer och kompromissa eller ge förslag där praxis har varierat. Till exempel rekommenderas här det traditionella *grundtext* som ett mer allmänt begrepp än *bastext*, eftersom *bastext* i sin tur reserveras för engelskans *copytext*, vilket står i samband med Walter Gregs copytext-teori. Vidare har jag helt avstått från begreppet *textbärare*, som ibland brukar användas, till förmån för begreppet *dokument*, som alltså täcker både böcker och handskrifter som materiella objekt (och inte bara som bärare av texter).

Bakom de nya riktlinjerna ligger också synen på den vetenskapliga utgåvan som en viktig forskningsinsats i egen rätt. Det har påståtts att en utgivare bör edera som om de dokument utgåvan befattar sig med skulle pulvreras när arbetet var klart – detta som en måttstock på den akribi och omsorg som ovillkorligen måste präglade utgivningsarbetet.¹⁹ Likväl tror jag att bilden är en smula olycklig, just därför att dokumenten *inte* förstörs. Målet för en textutgivare kan inte vara att ersätta eller uttömma de historiska dokumenten, utan att presentera en vetenskaplig tolkning av dem. Om pulvreringen vore en realitet skulle vi dokumentera, konservera och på alla sätt söka skydda all möjlig information från att gå förlorad, men vi skulle knappast lägga vår tid och våra pengar på just kritisk utgivning. Om editionen utgör ett forskningsprojekt i egen rätt, beror det på att utgivare inte kan ersättas av avancerade kopieringsmaskiner.²⁰ I stället utgör editionsfilologen en sorts samhällets minnesarbetare, som oförtrutet erinrar om historiens realitet i nuet. De verk som föräras med påkostade, kritiska och kommentar-

terade utgåvor infogas på detta sätt bland ett samhälles kanoniska texter, som måste hållas aktuella för att samhällets identitet och självförståelse ska äga bestånd. Textutgivningen utgör en central del i nationens kollektiva minne.

Slutligen: vem ederar vi för? Det har sagts om textkritisk utgivning att vi bygger katedraler för Gud – noggrannhet ska präga konstruktionen även där bara Gud ser det.²¹ Den idoge editionsfilologen väntar sig med andra ord inte uppskattning under sin livstid, men hoppas att Gud en dag ska räkna honom hans flit tillgodo. Det är ju samtidigt ett faktum, att allt färre forskare vet hur de ska använda den information som kritiska utgåvor tillhandahåller, och att allt fler, också avancerade forskare, nöjer sig med bristfälliga textfundament för en i övrigt teoretiskt och metodologiskt sofistikerad forskning – en sorglig paradox. Uppdraget som editionsfilolog är därför inte minst av pedagogiskt slag. Editionsfilologiska elementa bör förmedlas inte bara till presumtiva utgivare utan till alla som befattar sig med äldre tiders texter i sitt dagliga arbete – inte minst till våra studenter. Editionsfilologin bär på grundläggande källkritiska och vetenskapsteoretiska insikter, och det är en förhoppning att Vitterhetssamfundets riktlinjer även kan fylla en sådan pedagogisk uppgift, till exempel vid universitet och högskolor.

Allra sist ska sägas att den skrift som jag presenterar idag utgör en preliminär version. Den har mångfaldigats i ett mindre antal exemplar för att samfundets styrelse och redaktörer, men också andra berörda, ska beredas möjlighet att lämna sina synpunkter, och för att riktlinjerna ska prövas i samfundets pågående utgivning. Ambitionen är att jag inför den definitiva tryckningen ska revidera skriften, så att den så väl som möjligt ska kunna betjäna redaktörerna i deras arbete. Med dessa ord vill jag alltså överlämna samfundets nya riktlinjer till dess styrelse och redaktörer, inte så mycket med Augustinus' "tolle et lege" som med Gunnar Ekelöfs "tag och skriv" – och framför allt: "tag och edera"!

Noter

1. Paula Henrikson, *Riktlinjer för Svenska Vitterhetssamfundets utgivning* (Stockholm, 2005).
2. *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* n:o 1 (1910), s. 3 (Svenska Vitterhetssamfundets arkiv). Jag vill rikta ett tack till samfundets sekreterare, docent Barbro Ståhle Sjönell, för generös hjälp med arkivarbete i anslutning till detta föredrag.
3. *Ibid.*, s. 3.
4. *Ibid.*, s. 4.
5. Se vidare Paula Henrikson, "Den historisk-kritiska utgåvan från historism till hermeneutik. En granskning av tysk editionsteori", *Læsemåder. Udgavetyper og målgrupper*, red. Per Dahl, Johnny Kondrup & Karsten Kynde, Nordisk Netværk for Editionsfilologer. Skrifter 6 (København, 2005), s. 52–77.
6. Otto Sylwan, "Promemoria angående Vitterhetssamfundets upplagor af svenska författare" (1913) (Svenska Vitterhetssamfundets arkiv VI:2b), s. 1. Originalets "vädelösa" har här rättats till "värdelösa". En värdefull studie av samfundets utgivningspraktik i ett historiskt perspektiv finns i Tore Wretö, "Svenska Vitterhetssamfundet – i går, i dag, i morgon", *Textkritik. Teori och praktik vid edering av litterära texter*, föredrag vid Svenska Vitterhetssamfundets symposium 10–11 september 1990, red. Barbro Ståhle Sjönell (Stockholm, 1991), s. 79–89, ssk. s. 84 ff.
7. Sylwan, 1913, s. 2.
8. Otto Sylwan, "Förslag till P. M. om Vitterhetssamfundets upplagor av svenska författare" (1914) (Svenska Vitterhetssamfundets arkiv III:2a), s. 1.
9. *Ibid.*, s. 2.
10. Brev från Otto Sylwan till Carl Grönblad 21.9.1914 (Svenska Vitterhetssamfundets arkiv III:2a).
11. René Wellek & Austin Warren, *Litteraturteori* (1942), övers. Maj Frisch (Stockholm, 1967), s. 50.
12. Frederick C. Crews, *The Pooh Perplex. A Student Casebook* (London, 1963/1964), s. 147 ff. Jfr t.ex. Philip Cohen, "Textual Instability, Literary Studies, and Recent Developments in Textual Scholarship", *Texts and Textuality. Textual Instability, Theory, and Interpretation*, ed. Philip Cohen (New York & London, 1997), s. xi (hela uppsatsen s. xi–xxxiv).
13. Sten Malmström, *Om utgivning av nysvensk skönlitteratur i vetenskaplig kommenterad utgåva* (Stockholm, 1965), s. 16 f.
14. Se Cleanth Brooks, *The Well Wrought Urn. Studies in the Structure of Poetry* (New York, 1947).
15. Diskussionen försiggick framför allt i *Nysvenska studier*, årgångarna 1921–1923.
16. Barbro Ståhle Sjönell, "Svenska Vitterhetssamfundets grundregel och dess undantag", *Vid texternas vägskäl. Textkritiska uppsatser*, red. Lars Burman & Barbro Ståhle Sjönell, Nordiskt Nätverk för Editionsfilologer. Skrifter 1 (Stockholm, 1999), s. 9–21.

17. Se Malmström, 1965, s. 21–36.
18. T.ex. i uppsatserna ”Ser alla exemplar av en tryckt bok likadana ut?”, *Textkritik. Teori och praktik vid edering av litterära texter*, föredrag vid Svenska Vitterhetssamfundets symposium 10–11 september 1990, red. Barbro Ståhle Sjönell (Stockholm, 1991), s. 191–195 och ”Hur dokumenteras ett dokument? Om kravspecifikationer för materiell bibliografi och immateriell textkritik”, *Varianter och bibliografisk beskrivning*, red. Pia Forssell & Rainer Knapas, Nordiskt Nätverk för Editionsfilologer. Skrifter 5 (Helsingfors, 2003), s. 113–130.
19. Roland Reuß formulerar detta i lätt patetiska ordalag: ”Wer nach den Zerstörungen der letzten 100 Jahre mit ihrer Vernichtung nicht nur von Menschen, sondern auch von Schriften, nicht begriffen hat, daß Edieren die katastrophische Phantasie voraussetzt, sich vorzustellen, die Handschrift könne bereits im nächsten Augenblick verschwunden, zerfallen, verbrannt sein, der hat von dieser Zeit nichts verstanden. Ihr wichtigster, allein verallgemeinerbarer Editionsratschlag: Ediere so, als erlösche mit Deinem Blick aufs Manuskript die Schrift. Motiv der Rettung.” (Roland Reuß, ”genug Achtung vor der Schrift? Zu: Franz Kafka, Schriften Tagebücher Briefe. Kritische Ausgabe”, *Text. Kritische Beiträge* 1 (1995), s. 126 (hela uppsatsen s. 107–126).)
20. Jfr Johan Svedjedal: ”Men om textkritiken är ett starkt teleskop som låter oss se bakåt, in i det förflutna, så blir den aldrig mer än ett instrument – blint tills ett tolkande öga sätts mot det.” (Johan Svedjedal, ”Textkritisk litteraturteori. Några linjer i svensk och anglosaxisk textkritisk debatt”, *Textkritik. Teori och praktik vid edering av litterära texter*, föredrag vid Svenska Vitterhetssamfundets symposium 10–11 september 1990, red. Barbro Ståhle Sjönell (Stockholm, 1991), s. 66 (hela uppsatsen s. 42–78).)
21. Så Christian Janss i ett opublicerat föredrag augusti 2004. Janss har uttrycket från Karin Gundersen, som talat om doktorsavhandlingens ”katedralfunktions”, d.v.s.: i likhet med en katedral ska avhandlingen vara gedigen även där bara Gud ser det.